

**БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
BUDGET FINANCING OF INNOVATION ACTIVITY
IN HIGHER AGRICULTURAL EDUCATION**

Тетяна ЧАЙКА,

кандидат економічних наук,

Миколаївський національний аграрний університет

Tetyana CHAYKA,

PhD Economics, Mykolayiv National Agrarian University

Ірина ВОЛКОВА,

Миколаївський національний аграрний університет

Iryna VOLKOVA,

Mykolayiv National Agrarian University

В умовах недостатнього бюджетного фінансування ВНЗ, у тому числі й аграрних, та необхідності їх розвитку важливу роль відіграє постійне вдосконалення всіх видів діяльності на інноваційних засадах. Головне завдання, яке покладається на інноваційний вид діяльності вищих аграрних навчальних закладів, - це навчання, мотивування та залучення студентів до інноваційної діяльності, оскільки аграрний сектор економіки потребує фахівців нової формації з накопиченим інноваційним потенціалом, сформованими вміннями його практичної реалізації, варіативністю професійного мислення.

На сьогодні особливої актуальності набувають інноваційні системи та технології, що орієнтовані на раціональне ресурсовикористання з метою забезпечення стійкого розвитку економіки, відтворення природно-ресурсного потенціалу, соціально-економічного зростання аграрного сектора економіки, підвищення аграрного й екологічного іміджу України. Саме такою системою є органічне агровиробництво - найдинамічніша галузь у світовому аграрному секторі за рахунок стабільних і високих темпів зростання у 160 країнах світу [13].

Таким чином, фінансове забезпечення інноваційної діяльності вищих аграрних навчальних закладів необхідне для підготовки високкваліфікованих фахівців, які є інтелектуально розвиненими і духовно багатими, такими, що володіють високим рівнем знань, здатними самостійно приймати найважливіші рішення, передбачити можливі наслідки своїх дій як для себе особисто, так і для суспільства. Це потребує впровадження інноваційних систем і технологій у процес навчання, які забезпечують

ефективне функціонування системи «освіта - наука - виробництво».

Дослідженню інноваційної діяльності у вищій школі присвятили увагу багато вітчизняних вчених.

Також знайшла відображення в наукових працях вітчизняних економістів і проблема необхідності здійснення екологізації вищої аграрної освіти. При цьому питання, пов'язані з державною підтримкою інноваційної діяльності у вищих аграрних навчальних закладах, не набули необхідного поширення. Особливо це стосується фінансування органічного агровиробництва саме у вищих аграрних навчальних закладах, оскільки до останнього часу цей вид виробництва не був детально досліджений, а аграрний сектор взагалі вважався неінноваційною сферою економіки.

Метою статті є дослідження бюджетного фінансування інноваційної діяльності вищих аграрних навчальних закладів у сфері органічного агровиробництва.

Інноваційний розвиток вищих аграрних навчальних закладів передбачає впровадження в навчальний процес сучасних ресурсозберігаючих систем і технологій, що забезпечують поєднання й ефективне функціонування системи «освіта - наука - виробництво». Однак більша частина вищих аграрних навчальних закладів не має для цього достатніх джерел фінансування. Так, Законом України «Про освіту» [11] визначено відсоток ВВП на фінансування освіти, який становить 10%, але фактично витрати на фінансування освіти не перевищують 7,3% (див. табл.).

Отже, витрати державного та місцевих бюджетів на фінансування освіти протягом 2007-2011 років постійно зростали. Тільки у 2011 частка ВВП, яка витрачалась на фінансування освіти, становила всього 6,5%, що на 0,8% менше, ніж у 2010 році. Це зумовлено зміною підходів у фінансуванні закладів освіти, що призводить до подальшого поступового зменшення частки ВВП на фінансування освіти. У 2013 році воно не перевищить 4,86%.

На нашу думку, джерела фінансування вищих аграрних навчальних закладів необхідно розглядати окремо, оскільки вони знаходяться у віданні Міністерства аграрної політики та продовольства України (рис. 1).

У статті досліджено сучасний стан фінансування вищих аграрних навчальних закладів із державного бюджету. Обґрунтовано необхідність підвищення інноваційної діяльності вищих аграрних навчальних закладів. Визначено перспективні напрями інноваційних систем і технологій з урахуванням ресурсозберігаючої складової. Запропоновано використання альтернативних джерел фінансування інноваційної діяльності вищих аграрних навчальних закладів через участь у програмах Темпус.

Виділено головні напрями екологізації вищої аграрної освіти як передумови виховання людей з гуманістичною спрямованістю, професіоналів із високим рівнем екологічної культури. Доведено доцільність впровадження органічного агровиробництва у вищих аграрних навчальних закладах як інноваційної системи у підготовці висококваліфікованих фахівців.

In the article the current position of governmental budget funding of higher agricultural educational institutions is researched. The necessity of innovation activity in higher agricultural education is grounded. The perspective directions of innovative systems and technologies in account with resource-saving component are defined. The usage of alternative sources of innovation financing of higher agricultural education through participation in the Tempus program is proposed. The basic direction of ecological nature of higher agricultural education as a precondition for humanist bringing up of professional specialist with the high level of ecological culture is marked out. The reasonability of organic agricultural production in higher agricultural education is proved. The importance of innovative activity in training of highly - skilled specialists in agrarian Universities is demonstrated.

Таблиця. Динаміка витрат державного та місцевих бюджетів на освіту, 2007-2011 роки

Джерело фінансування	2007	2008	2009	2010	2011
1. Зведений бюджет, млрд. грн.	44,3	60,9	66,7	79,8	86,2
2. Державний бюджет, млрд. грн.	15,1	21,6	23,9	28,8	27,2
3. Місцеві бюджети, млрд. грн.	29,1	36,8	40,5	48,3	59,0
4. Темп приросту, %	x	37,5	9,5	19,6	8,0
5. Частка ВВП, %	6,1	6,4	7,3	7,3	6,5

Джерело: розраховано за даними [1]

Отже, на сьогодні головними інвесторами вищої аграрної освіти є держава та фізичні особи. Так, у вищих аграрних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації у 2011 -2012 навчальному році навчалося понад 173 тис. осіб, з яких майже половина - за рахунок державного бюджету, а у вищих аграрних навчальних закладах I-II рівня акредитації цей показник становить майже 70%, тобто 15,5 тис. осіб. Майже всі інші студенти навчаються за рахунок фізичних осіб. Варто також звернути увагу на те, що за кошти центральних органів влади та юридичних осіб навчається всього 8 студентів.

Водночас основним джерелом фінансування аграрної науки залишається Державний бюджет України, видатки якого у 2011 році були спрямовані на вирішення

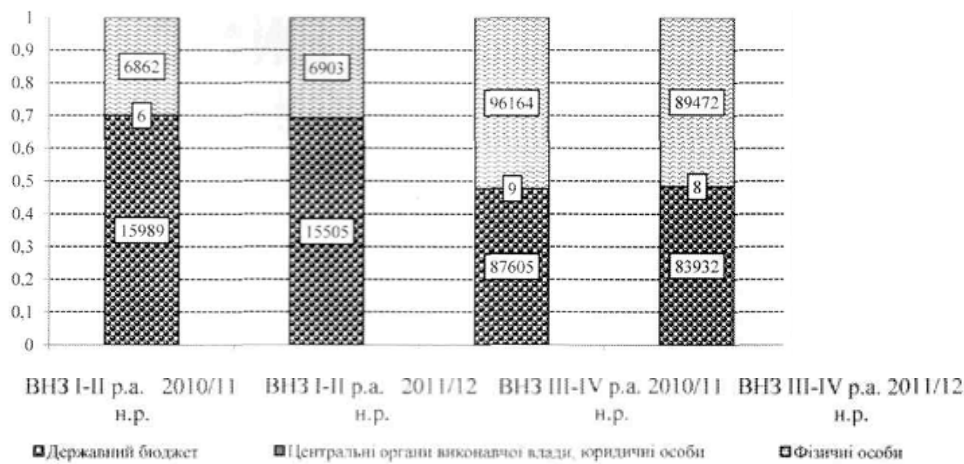
найважливіших завдань розвитку агропромислового виробництва, що сприяють підвищенню результативності господарювання й розвитку економіки України. У 2011 Міністерству аграрної політики України лише на фінансування програми «Прикладні наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері розвитку агропромислового комплексу, фінансова підтримка підготовки наукових кадрів» було виділено 13 011,7 тис. грн., із них фактично використано 12 912,6 тис. грн. [10].

Оскільки коштів, що виділяються на створення науково-технічних розробок, не вистачає на подальше їх використання та впровадження, вищим аграрним навчальним закладам необхідно вдосконалювати всі види діяльності на інноваційних засадах, що сприятиме формуванню конкурентного аграрного освітнього закладу інноваційного типу. Як зазначалося, особливо актуальними на сьогодні є проекти, пов'язані з ресурсозбереженням, а саме - органічне агровиробництво.

Передумовою розвитку органічного агровиробництва в Україні є функціонування в 19 областях 59 регіональних клубів органічного землеробства [8], які з 2003 року об'єднують однодумців щодо впровадження органічного землеробства, здорового способу життя та захисту навколишнього середовища. Окрім того, на базі вищих аграрних навчальних закладів (Полтавська державна аграрна академія, Дніпропетровський державний аграрний університет, Житомирський національний агроекологічний університет, Запорізький національний університет, Миколаївський національний аграрний університет) створюються або вже функціонують Центри природного землеробства. Тут планується відроджувати українські традиції вирощування натуральних сільськогосподарських культур без використання мінеральних добрив та ГМО. На дослідних ділянках за біотехнологіями культивуватимуть зерно, овочі, фрукти. У цьому напрямі планується заснування 5-8 експериментальних екопоселень із вирощенням екологічно чистого насіння пшениці та ячменю (перше - у Полтавській області), що передбачається проектом двадцятирічної програми «Концепція Національної програми землеробства в Україні» [3].

У зв'язку з цим постає завдання забезпечити якісне поліпшення екологічної аграрної освіти та виховання [14]. Отже, підготовка таких фахівців можлива за умови подальшого вдосконалення всієї системи екологічного виховання та освіти за рахунок використання міжнародного досвіду розвинених країн. Це пояснюється насамперед тим, що проблеми екологічної освіти й виховання вийшли за національні межі та набули міжнародного характеру.

Рис. 1 Структура студентів за джерелами фінансування навчання в аграрних вищих навчальних закладах України, початок 2010 2011 -2011/2012 навчальних років, %

Джерело: побудовано за даними [6:7]

Одним із недоліків існуючої системи екологічної освіти в Україні є те, що природа розглядається як енергетичний та сировинний ресурс матеріального виробництва, її цінність визначається як господарська. Екологічний аспект розуміння природи як необхідного середовища життєдіяльності людини залишався на периферії екологічної освіти, головним критерієм якої було раціональне природокористування. Передбачалося, що в результаті використання досягнень НТП застаріла природомістка техніка та технології з великим обсягом виробничих відходів будуть замінені менш ресурсоємними й екологічнобезпечними, що у свою чергу вимагатиме підготовки нових спеціалістів з високим рівнем екологічної освіти [5].

Таким чином, умови сьогодення вимагають від сучасної аграрної вищої освіти формування більш високого рівня екологічної свідомості та екологічного складу мислення як важливої компоненти загальнолюдської моралі, які мають найбільший сенс на етапі професійного становлення людини. При цьому ми погоджуємося з думкою Л. Мельника, що екологічна освіта повинна бути неперервною (має починатися на дошкільному рівні та тривати на всіх етапах формальної й неформальної освіти) [5]. Однак саме ВНЗ повинні закріпити отриманні екологічні знання, надати нові та навчити застосовувати їх для подальшого розвитку особистості й суспільства.

На нашу думку, загальне визначення екологічної освіти можна інтерпретувати для екологічної аграрної освіти як процес і результат засвоєння систематизованих знань, умінь і навичок теорії та практики раціонального природокористування й охорони природи, формування екологічного мислення й світогляду з урахуванням

новітніх досягнень у всіх галузях економіки, що базуються на принципі індивідуальної екологічної відповідальності за результати сільськогосподарської діяльності з метою забезпечення стійкого розвитку економіки країни та сільського господарства.

In our opinion, the general definition of environmental education can be interpreted for environmental agricultural education as a process of systemic knowledge, skills and abilities mastering and its practical application with the aim of rational nature use and its protection, formation of ecological way of thinking and world - view taking into account new achievements in the economy which have been formatted on the base of individual ecological responsibility for the results of agricultural production in order to the

У зв'язку з цим головними ідеями екологічної аграрної освіти є [5]:

- світогляд на основі сучасної екологічної картини світу та його вплив на стан сільського господарства;
- усвідомлення єдності всього живого та неживого у природі;
- пізнання себе як частини навколишнього світу;
- розуміння різноманітності цінностей природи (матеріальні, емоційні, естетичні тощо);
- перехід від антропоцентричного підходу до вивчення природних процесів та явищ до екоцентристського й поліцентристського підходів;
- розуміння причин суперечностей (виникнення екологічних проблем) у системі «людина - природа - суспільство» як невідповідності природних і соціальних законів;
- розуміння екологічної кризи як кризи культури;
- розуміння внеску екологічної культури в загальну культуру людини;
- усвідомлення морального вибору методів сільськогосподарського виробництва, які узгоджені з екологічними й моральними імперативами;
- виховання екологічної відповідальності за стан навколишнього природного середовища, власне здоров'я та здоров'я інших людей, майбутніх поколінь;
- розуміння концепції стійкого розвитку людства як коеволюції суспільства й природи;
- розуміння необхідної гармонізації взаємовідносин суспільства та природи як соціальної проблеми.

Окремо необхідно вказати на нестачу кваліфікованих спеціалістів у галузі органічного агровиробництва, підготовку яких в Україні здійснюють лише кілька вищих аграрних навчальних закладів: Житомирський національний агроекологічний університет (ЖНАЕУ), Миколаївський національний аграрний університет, Полтавська

державна аграрна академія, Іллінецький державний аграрний коледж, Тальянківський технікум Уманського державного аграрного університету, Золочівський коледж Львівського національного аграрного університету, Білгород-Дністровський державний аграрний коледж та Новочорторійський аграрний технікум ЖНАЕУ [15].

Як свідчить досвід цих вищих аграрних навчальних закладів, здійснення підготовки кваліфікованих фахівців можливе за рахунок не лише коштів державного бюджету, а й різних міжнародних програм, які спрямовані на фінансування аграрної освіти та університетської науки. На сьогодні впровадження відповідних спеціальностей або додаткових біомодулів до існуючих спеціальностей здійснювалося лише завдяки програмі Темпус, що являє собою програму зовнішньої допомоги Європейського Союзу. Її мета - шляхом фінансування сприяти модернізації системи вищої освіти у країнах-партнерах (країнах-сусідах) ЄС через активізацію взаємодії та збалансованого співробітництва між вищими навчальними закладами країн-членів ЄС та країн-партнерів [9].

Так, на базі Іллінецького державного аграрного коледжу з 2003 року діє проект ЕкоФінЛан, що ґрунтується на існуючих швейцарсько-українських зв'язках та досвіді Швейцарського аграрного інституту з упровадження проекту «Стале виробництво та експорт до Швейцарії сертифікованої органічної твердої пшениці». Цей проект спільно фінансується Швейцарською агенцією з розвитку та співробітництва й Швейцарською експортною компанією Vlatman AG [12].

Перша фаза проекту у 2003-2004 роках впроваджувалась із акцентом на освіті й навчанні фахівців, які спеціалізувались на веденні органічного сільського господарства. Друга фаза проекту фокусувалась на виробництві та маркетингу органічної сільськогосподарської продукції у період з 2005 по 2007 рік. У результаті було створено асоціацію «БіоЛан Україна» шляхом впровадження та підтримки діяльності продуктових лінійок, кожна із яких виводить на український ринок новий вид органічної продукції, підтримує її до налагодження сталої реалізації протягом тривалого періоду часу.

Варто зауважити, що без відповідного рівня освіти в будь-якому секторі економіки неможливо забезпечити його інноваційний розвиток. Окрім того, органічне сільське господарство потребує не лише якісної професійної аграрної освіти, а й має враховувати екологічні закони, закономірності, наукові принципи, технічні та технологічні нововведення, що комплексно діють у біологічній, технологічній, економічній і соціальній сферах [2]. При цьому збалансований, екологічно безпечний

(гармонійний) розвиток повинен бути базисною, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти згідно з міжнародними вимогами.

Відповідно до Концепції екологічної освіти України вища екологічна освіта має бути диференційованою, різноплановою, охоплювати всі рівні професійної підготовки з урахуванням потреб особистості, регіонів і держави [2]. Першочерговим завданням розвитку вищої екологічної освіти є розробка програм навчальних курсів з екології згідно з вимогами часу, міжнародними принципами, можливостями ВНЗ, потребами регіонів і відповідних стандартів. Чинна в Україні система екологічної освіти потребує вдосконалення в напрямі підвищення ефективності та інтегрованості на основі глибинного філософського і психолого-педагогічного осмислення проблеми з урахуванням соціально-культурних функцій екології в суспільстві, цілісної структури екологічних знань, сучасного рівня розвитку екологічної науки, традицій, звичаїв та історичного досвіду українського народу в цій сфері, а також особливостей екологічної та економічної ситуації у країні. Ключовим принципом взаємодії людського суспільства й природи мають бути не споживання й насильство, а співіснування.

У зв'язку з цим набуває актуальності підготовка у вищих аграрних навчальних закладах фахівців нового типу - людей з гуманістичною спрямованістю, професіоналів із наявністю високого рівня екологічної культури. Водночас необхідно зазначити, що до цього часу в природничих та вищих аграрних навчальних закладах домінує предметна система навчання, яка створює фрагментарність знань студентів, несформованість мотивів професійної діяльності в галузі екологічної практики, освіти та виховання. Водночас аналіз стану екологічної освіти у професійно-технічних та аграрних вищих навчальних закладах свідчить, що в цій галузі є значні недоліки, зокрема:

- у більшості з них акцентується увага на освітньо-інформаційних аспектах і не докладається належних зусиль для перетворення знань у конкретні переконання та вчинки;

- недостатньо використовуються можливості екологізації предметів загальноосвітнього й професійно-технічного циклів;

- екологічні знання учнів мають недостатню професійну спрямованість, що призводить до розриву між вивченням теоретичного матеріалу та практикою [4].

Таким чином, для усунення зазначених недоліків екологізація вищої аграрної освіти має ґрунтуватися на певних змінах у методологічних підходах та нововведеннях у навчальному процесі (рис. 2).

На нашу думку, підготовка висококваліфікованих кадрів в аграрному секторі економіки необхідна для раціонального використання природних ресурсів, збільшення ефективності праці, забезпечення стійкого розвитку всієї економіки тощо. Це пов'язано з тим, що аграрний сектор залишається базовим в економіці країни, тобто утворюючим, в якому відбувається створення додаткової вартості, а виробничий потенціал якого дозволяє виробляти у десять разів більше, ніж було витрачено, що особливо актуально в умовах світової продовольчої кризи.

ВИСНОВКИ

Умови сьогодення вимагають від сучасної вищої аграрної освіти більш високого рівня фінансового забезпечення з метою здійснення інноваційної діяльності, спрямованої на формування екологічної свідомості та екологічного складу мислення майбутніх фахівців. Екологізація вищої аграрної освіти ґрунтується на комплексному підході до підготовки фахівців у вищих аграрних навчальних закладах шляхом вдосконалення й наповнення навчальних планів освітньо-професійних програм з підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів відповідними професійно-орієнтованими дисциплінами.

У зв'язку з цим необхідною є інтеграція академічної та університетської аграрної науки шляхом реформування вищих аграрних навчальних закладів та наукових установ Національної академії аграрних наук України з використанням їх потенціалу шляхом створення з урахуванням природно-кліматичних зон регіональних навчальних науково-виробничих комплексів на інноваційних засадах як центрів навчально-наукового і кадрового забезпечення агропромислового комплексу України.

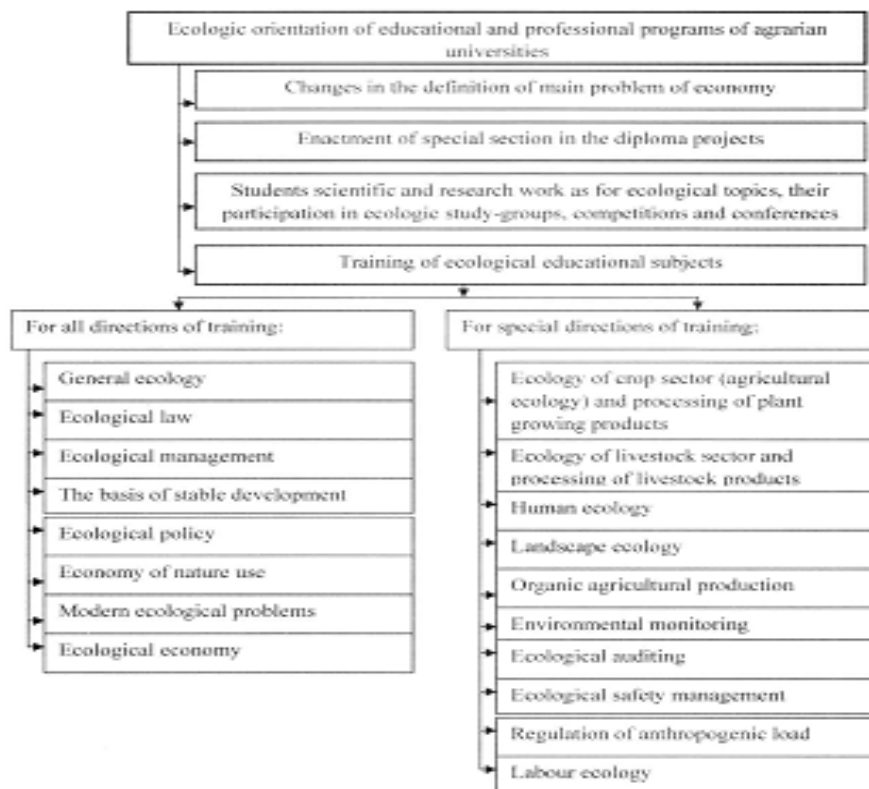
CONCLUSIONS

Modern higher agricultural education of Resource: [16] today needs to have a high level of financial support for innovative activity realization which is aimed at the formation of ecological way of thinking of future specialists. Ecological orientation of agricultural education is based on complex approach to special University training with the help of educational programs improving for corresponding professional directions of bachelor, specialist and master degree.

In this regard, the integration of academic and university agricultural science is necessary. It can be achieved by reforming of higher agricultural education and research institutions of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine using their potential and creating the regional training scientific and industrial complexes in different climatic zones. Innovative measures are able to improve the situation of professional peopeware of

Ukrainian agricultural complex.

Fig. 2. Directions of ecologic orientation of agrarian education in Ukraine

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналіз проекту бюджету 2011 року в галузі освіти і науки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gronu.org.ua/аналіз-проекту-бюджету-2011-року-в-галузі/>
2. Концепція екологічної освіти України: [затверджена Рішенням Колегії МОН України 20 грудня 2001 р. №13/6-19]//Міністерство освіти та науки України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.osvita.irpin.com/viddil/1f5/d33.htm>.
3. На Шишаччині створять перше екологічне поселення [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ng.pl.ua/2011/03/11/na-shyshachchyni-stvoryat-pershe-ekolohichne-poselennya/>
4. Онопрієнко В. П. Система екологічної освіти в підготовці спеціалістів сільського господарства /В. П. Онопрієнко //Вісник СНАУ. -2010. - № 4 (19). -С. 50.
5. Основи стійкого розвитку: [навч. посіб.]/за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. Г. Мельника. — Суми: Університетська книга, 2005. — 654 с.
6. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/2011 навчального року. — К., 2011. —207 с.
7. Основні показники діяльності ВНЗ України на початок 2011/12 навчального

року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/2012/bl_vnz_11.zip.

8. Офіційний сайт Клубу органічного землеробства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cluboz.net/>

9. Офіційний сайт Національного Темпус-офісу в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.tempus.org.ua/uk/tempus.html/>

10. Офіційний сайт Національної академії аграрних наук України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua>

11. Про освіту: Закон України : за станом на 23.05.1991 р., №1060-ХІІ/ Верховна Рада України. — Офіц. вид. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

12. Проект ЕкоФінЛан Іллінецького державного аграрного коледжу [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.idak.vn.ua/index.php/informprospekt>.

13. Чайка Т. О. Розвиток органічного виробництва в аграрному секторі економіки: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. економічних наук: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством»/ Т. О. Чайка. - Миколаїв, 2012. - 20 с.

14. Чайка Т. О. Екологічна складова у підготовці фахівців в аграрних ВНЗ / Т. О. Чайка // Аграрна наука ХХІ століття: реалії та перспективи : ІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 28 лют. - 01 берез. 2012 р.: тезидоп. — Дніпропетровськ, 2012. — С. 61—62.

15. Чайка Т. О. Кваліфікована аграрна освіта - запорука успішного розвитку органічного виробництва /Т. О. Чайка // Дім. Сад. Город. — 2012. — № 1. — С. 6-28.

16. Чайка Т. О. Теоретико-методологічні засади екологізації вищої аграрної освіти в Україні/ Т. О. Чайка//Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. — Львів : РВВ НЛТУ України. —2011. — Вип. 21-19 : Україна: Схід-Захід - проблеми сталого розвитку. — С. 303-309.